

pravě, jakože Komenského závěrečné dílo je právě „Všeobecná rada o nápravě lidských věcí“.

Myšlenka na nápravu světa cestou pansofie ukazuje ke spojení křesťanské touhy s tendencí humanistickou. Po Blahoslavovi řeší Komenský s novou intenzitou otázku *křesťanského humanismu*. Promýšlí ji v „Didaktice“ s rozhodným odporem proti pohanským klasikům. Z nich se nelze učit víře a pravé mravnosti. Ale vytříbená latina je mu běžným výrazovým prostředkem, jež oceňuje i pro jeho universálnost, a podle vzoru latiny pěstuje jazyk mateřský, jež ovládá s nenapodobitelným mistrovstvím a básnickým nadáním. Do časoměrných veršů převádí Žalmy. Po Blahoslavovi přejímá kritiku duchovní písně a zásadu stálého třibení její umělecké formy. Jeho duch je pln touhy po všeobecném poznání. Není vědy, kterou by se nezabýval. Neodděluje s Descartem vědu od víry, ale usiluje o vytvoření zbožné vědy. Toto vědomí nutnosti jediné pravdy, vědomí potřeby, aby člověk nebyl rozpolcen ve svém věření a ve svém myšlení, je světlá stránka jeho spojování theologie s filosofií a přírodovědou.

I Komenský narážel na *nepochopení* ve svých vědeckých snahách. Byl poslední v řadě „učených“ mezi Bratřími, kterým vždy bývalo nesnadno získat celou důvěru prostších Bratří. Nejedněm z nich se zdálo, že jejich senior zanedbává duchovní službu církvi, když se tolik věnuje pansofii. Polský Bratr Hieronym Broniewski uvedl dlouhý seznam námitek proti ní zásadně [Komenský na ně odpovídal na synodu 1639] a ozývaly se hlasy, k čemu bude Písmo, a jakou funkci bude mít víra, má-li vševěda učinit všecko jasným kterémukoli člověku.

Spolu s Bratřími své generace byl naplněn velikou láskou ke svému národu. Jemu chtěl prvotně sloužit celou svou literární prací. Na něj vztahuje biblické výroky, které se týkají Božího lidu, ať příkázání, ať výstrahy a tresty, ať zaslíbení. Českým národem je mu ovšem národ žijící z odkazu husitské reformace. Naděje v obnovu jeho politické svobody mu splývá s očekáváním, že se radostně vrátí ke svému evangelickému vyznání. Víru v jeho budoucnost zakládá v plánech Božích, jež českému ná-

rodu zjevil svou čistou pravdu službou Husovou dříve než jiným národům. Tím však, že svůj národ neustále staví pod soud Božího slova právě proto, že mu bylo dáno poznání pravdy, brání sebe i národ před falešným vědomím vyvolenosti jako výsady, která by opravňovala k pýše a k panování. Místo národa je ve službě pravdě a spravedlnosti. Pravda a spravedlnost je zárukou jeho života, i když se blíží zahynutí křivdou nepřátel. Touto svou theologií dějin dal Komenský českému národu hluboký pohled do smyslu jeho utrpení i do smyslu jeho dějin vůbec. Nikdo z Bratří pak nezasáhl do dějin národních a nezapsal se do paměti lidu jako duchovní vůdce národa tak hluboce jako on. Je to podivuhodné zakončení běhu Jednoty uprostřed národa, jež její počátky vítal s hlubokým neporozuměním, jehož národní král Jiří ji potlačoval ve jménu národních zájmů a vnitřní jednoty husitského státu.

Komenský už nezastupoval Jednotu držící se v ústraní, zakřiknutou v ruchu světa. V něm Jednota *překonala svou plachost*. Nerozpakuje se *oslovit* jejím jménem *celý svět*. Umírající Jednota má v něm vědomí zvláštního obdarování, které stojí za to, aby si je osvojila celá církev, celé lidstvo. Již v „Haggaeu“ načrtává obraz české církve tak, že jí vlastně navrhuje řády bratrské. Jejich příkladem hleděl posloužit anglické církvi. Podobně osnuje v „Panorthosii“ konečnou reformaci celé církve podle vzoru Jednoty, aniž ji jmenoval, namnoze až do podrobností, ať jde o učení, ať o řády. I ve všeobecné opravené církvi mají být rozeznávány věci podstatné, služebné a případné [podružné]. Podstatnými se rozumějí víra, láska a naděje. Lid církve má být po bratrsku rozdělen do třídy začínajících, pokračujících a dokonalých. Obřady mají být prosté. Svatokupectví buď odstraněno z církve po vzoru nenáročných kněží bratrských. Kněží ať dávají především příklad křesťanského života. V církvi bude časté kázání slova Božího, kazatelé budou přihlížet k potřebám a k vyspělosti posluchačů, podobně jako v Jednotě. Služebníci Slova ať jsou vychováváni po bratrském způsobu u duchovních správců. Při poradách nechť svá zdání vyjadřují napřed nejmladší. O řízení sboru se budou s kněžími sdílet starší, t. j.